LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF

DEMOSTHENES EN H. LORD BROUGHAM

EN

LYSIAS EN W. A. HIRSCHIG

A LA

W. HECKER

OF

EERSTE PROEVE VAN ONDERZOEK, HOE MEN IN NEDERLAND
RECENSEERT EN GRIEKSCH VERSTAAT.

DOOR

W. A. HIRSCHIG.

LEYDEN,
A. W. SYTHOFF.

1855.

VOORREDE.

Onlangs van een buitenlandsch reisje teruggekeerd vernam ik, dat er eene recensie van mijne vertaling der eerste redevoering van LYSIAS *was uitgekomen. Voor dat ik die had ingezien, had men mij reeds aangeraden er geen acht op te slaan, omdat de schrijver het standpunt, bij de vertaling gekozen, niet gezien heeft, omdat hij de Grieksche taal slechts uit lexicon en grammatica niet uit eigen lectuur kent, en dus niet het minste idee of besef van de kritiek heeft, omdat hij door scheeve voorstellingen dikwijls fouten aanwrijft, niet zelden verkeerde woorden uit den tekst neemt en met het Hollandsch vergelijkt, en soms zelfs zonder het te merken het Hollandsch verbroddeld aanhaalt enz. Ik nam de recensie evenwel in handen en ben ook zelf overtuigd geworden dat men mij geen beteren raad had kunnen geven. Het is dan ook nu niet zoozeer mijn plan eene zoogenaamde antikritiek op de*

recensie te leveren, als wel een staaltje kritiek op LYSIAS. *Eene schoone gelegenheid voorwaar, om eens te toonen wat de kritiek vermag en hoe onmisbaar deze is voor den litterator ook bij vertalen van het Grieksch. De lezer zal uit het door mij behandelde spoedig tevens gewaar worden, dat die recensie letterlijk* beneden kritiek *is, en dat die alzoo wat de zaken aangaat een litterarum humaniorum doctor niets minder onwaardig is dan wat betreft den inhumanen vorm.*

Wij bieden derhalve den lezer eene kritiesch uitgewerkte verklaring en toelichting bij een gedeelte onzer vertaling aan. Daarna volgen als toegift volgens daarbij opgegeven model de twee proeven van recensie, op den titel beloofd.

LEYDEN, October 1855. W. A. HIRSCHIG.

Non placuit reticere, ne quis modestiam
in conscientiam duceret.

SALLUSTIUS.

» Quod salus permultorum locorum a sola conjectura petenda mihi visa est non mirabuntur neque reprehendent qui quam sint *depravatae*, *laceratae*, *interpolatae* Lysiae orationes exploratum habent." Dit schrijft een der laatste uitgevers van Lysias. Had hij nu, die opgetreden is om over Lysias mede het woord te voeren, deze duidelijke verklaring gelezen, zij zou hem zeker tot voorzichtigheid hebben moeten stemmen. Bezit hij slechts eene stereotyp en heeft hij die uitgaven niet geraadpleegd, waaruit hij kon leeren hoe het met den tekst geschapen staat, eene veeljarige lectuur en oefening kon hem toch eenig oog hebben doen krijgen voor hetgeen hij van andere geoefenden niet kon of niet wilde vernemen. Doch heeft hij het laatste door eigen oefening niet bereikt en zelfs geene moeite gedaan om ééne goede editie magtig te worden, men kan ligt begrijpen hoe dikwerf en hoe erg hij mistasten moet. Hij dwaalt als in 't donker rond: de kritiek is hem een vreemd element: hij meent in alles licht te zien. En ik vraag, wat ziet hij, die geen licht van donker weet te onderscheiden? Hij weet niet eens dat een STEPHANUS, MARKLAND, TAYLOR, REISKE, DOBREE en BERGK, een BAKE, COBET en andere Hollandsche critici aan Lysias gewerkt hebben. Hoe zou hij dan weten, waar zij licht over den tekst ontstoken hebben? Hij kan onmogelijk zelf zien waar al de tekst de hand van den criticus nog wacht, en nog veel minder het eigenaardige van een auteur opmerken. Hij zweert met eene stereotyp in de hand bij zijn lexicon en grammatica, en met behulp van deze slaat hij zin uit alles, zoo als het valt, radende als een blinde naar de kleuren. En zich zijner onkunde geheel onbewust is hij stout van toon in het

afkeuren, het stoutst welligt daar waar hij dit het minst mogt wezen en ook zou zijn, indien hij tot den trap van grondige kennis en regt onderscheid in dit vak was opgeklommen. Welk gedeelte men dan ook van een Grieksch stuk, hetzij men de laatst, hetzij de eerst door hem aangeroerde plaats aan de kritiek toetst, men betrapt als *ἐπ' αὐτοφώρῳ* den bovenbeschreven persoon, en zijne geheele opvatting en bewering, hoe sluw ook gevonden en opgehaald en hoe vinnig soms ook voorgedragen, alles blijkt valsch te zijn en valt los uiteen. Want sluwheid on spitsvindigheid en vinnigheid enz. gelden in de Litteratur niets; juist de studie der oude letteren heeft ten doel deze bastaard geesteigenschappen uit alle studerenden zoo veel mogelijk uit te roeijen en bij hen de plaats te doen inruimen voor de ware scherpzinnigheid en de echte juistheid en bondigheid van oordeel. Ik zal dit met eenige proeven bewijzen, waaruit men tevens den toestand van den tekst zal kunnen opmaken als ook hoe onmisbaar de kritiek voor den litterator is. Ik zal nu vooral het oordeel mededeelen van andere geleerden, die door de geheele geleerde wereld als bevoegde regters in dit vak erkend zijn, en beginnen met die plaats uit Lysias, welke Rec. het laatst aanroert, voordat hij zijne onaangename taak eindigt met bedreiging van moord en doodslag.

§ 17. *ἐγὼ δὲ εὐθέως ἐταραττόμην, καὶ πάντα μου εἰς τὴν γνώμην εἰσῄει, καὶ μεστὸς ἦν ὑποψίας, ἐνθυμούμενος μὲν ὡς ἀπεκλείσθην ἐν τῷ δωματίῳ, ἀναμιμνησκόμενος δὲ ὅτι ἐν ἐκείνῃ τῇ νυκτὶ ἐψόφει ἡ μέταυλος θύρα καὶ ἡ αὔλειος, ὃ οὐδέποτε ἐγένετο, ἔδοξέ τέ μου ἡ γυνὴ ἐψιμυθιῶσθαι· ταῦτά μου πάντα εἰς τὴν γνώμην εἰσῄει καὶ μεστὸς ἦν ὑποψίας.* Dat is »ik ontroerde *en alles kwam mij voor den geest en ik vermoedde het ergste*, want het kwam mij in de gedachte, hoe ik toen in mijne eigene kamer was opgesloten, ik herinnerde mij dat de deur dien nacht gekraakt had, *hetgeen nooit gebeurd was*, en dat het mij was voorgekomen alsof zij geblanket was; *dat alles kwam mij voor den geest en ik vermoedde het ergste.*" Is het noodig dat ik aanwijze waar de kritiek moet aangewend worden? Hij, die bij de eerste lezing dit niet gevoeld heeft, zal, dit weet ik zeker, bij eene tweede lezing vragen, waartoe hier de herhaling van dezelfde woorden dient? Ik herinner hem dan dat zoodanige herhaling in de oude handschriften een gewoon verschijnsel is, omdat de overschrijvers niet zelden abusivelijk eenige woorden overslaan en of, als zij hunne fout niet zien, eene ga-

ping in den tekst brengen, of, als zij die merken, de overgeslagene woorden vlak achter de te vroeg genomene voegen, en dan toch die te vroeg genomene nog eens herhalen daar waar zij behooren te staan. Let nu eens op de onmiddelijk volgende woorden, *ἐλθὼν δ' οἴκαδε ἐκέλευον ἀκολουθεῖν μοι τὴν θεράπαιναν*, dat is: »ik ging naar huis en beval het dienstmeisje mij te volgen"; gij ziet duidelijk dat de spreker hier overgaat tot het verhalen van iets anders. Hij zegt wat hij ging doen nadat hij uit het hem verhaalde en uit hetgeen hij zich daarop herinnerde kwaad vermoeden had opgevat, zoodat deze overgang zeer natuurlijk is en de vermelding van zijn vermoeden hier op zijne plaats staat, maar even vroeger, vooral in dezelfde bewoording vervat, ondragelijk is. Neem dus die eerste woorden »en alles kwam mij voor den geest en ik vermoedde het ergste" uit den tekst, en alles zal natuurlijk zijn voorgesteld zonder eenige onbeduidende herhaling.

Zoo dacht er ook de scherpzinnige en door alle voorname litteratoren hooggeschatte DOBREE over, die op deze plaats aanteekent: »Dele ista."

Ten andere, wat beteekenen deze woorden in den tekst, *ὃ οὐδέποτε ἐγένετο*, dat is »hetgeen nooit gebeurde"? Als men iets gehoord of gezien hebbende hetgeen men niet gewoon is, zegt bijv.: ik zag iemand (namelijk in den nacht) in den tuin loopen; of: ik hoorde (in den nacht) iets aan de deur; dan geeft men dit ongewone door dit te zeggen reeds te kennen, en een dwaas alleen zal daarbij zeggen »hetgeen nooit plagt te gebeuren". Om regt te gevoelen hoe overbodig en ongerijmd zulk eene bijvoeging is, zoo plaatse men bijv. ook achter »ik was in mijne eigene kamer opgesloten" dit »hetgeen nooit gebeurde." Als nu iemand misschien toch bijv. dus redeneert: al de overige Atheners verwonderden zich niet het minst als zij 's nachts de voordeur hoorden openen, want zoo levendig van geest waren zij, dat zij nooit den geheelen nacht doorsliepen, maar liefst juist 's nachts buurvisites maakten enz.; doch Euphileet schijnt streng verboden te hebben dat iemand van zijne huisgenooten 's nachts de deur uit- of inging: nu verhaalt hij, dat hij eens 's nachts leven in huis gehoord had en de deuren hooren kraken, hij moet er dus bijvoegen dat dit hem zeer bevreemdde, *want dat dit bij hem nooit plagt te gebeuren;* en juist deze woorden laat gij weg (Recens. ziet niet eens, noch hier noch op andere plaatsen, dat ik de woorden voor onecht houd), tot groote schade van den zin — op zulk eene re-

denering antwoord ik niets en ga liever van de laatste aanmerking over tot de eerste, welke den onervarenen in het vak van eenig belang kan toeschijnen. Het is die op

§ 1. *εἰ τὴν αὐτὴν γνώμην περὶ τῶν ἄλλων ἔχοιτε* — dat is: indien gij over anderen zoo oordeeldet als enz. Had iemand, die niets aan kritiek doet, hierbij slechts ingezien een STEPHANUS, hij zou die ongelukkige aanmerking over *τῶν ἄλλων* niet gemaakt hebben; want HENRICUS STEPHANUS vertaalt reeds »si ex sensu vestro de aliis (niet de reliquis) judicetis." Had hij deze vertaling gelezen, hij zoude zich ook geene aanmerking veroorloofd hebben over het woord *oordeelen.* Ik kan nog gemakkelijker met dit voorbeeld uit het Hollandsch aanwijzen, dat men voorzichtig moet zijn in het omgaan met woorden: »deze onkundige mensch *oordeelt* alleen zoo hier over, maar alle geleerden van eenigen naam zijn van een geheel *ander gevoelen*".

Op dezelfde bladzijde geeft de kritiek deze toelichting. Zie de aanmerking op

§ 2. *καὶ ταῦτα οὐκ ἂν εἴη μόνον παρ' ὑμῖν οὕτως ἐγνωσμένα ἀλλ' ἐν ἁπάσῃ τῇ Ἑλλάδι*, dat is: »zoo oordeelt men toch hierover niet alleen hier maar in geheel Griekenland." Ik keer de geheele aanmerking om en verklaar dat er goede zin noch zamenhang in het Grieksch is. Die dit in de verte slechts had kunnen vermoeden, zou zich zoo deerlijk niet driemaal aan dezen zin vergrepen hebben. Geen criticus kan met de woorden te regt, zoo als zij daar staan; daarom vertaalt STEPHANUS vrij weg: »neque vero vos tantum sed universa Graecia ita sentire comperietur." DOUNAEUS: »neque haec apud vos modo ita sancita sunt, sed idem jus in universa Graecia", en andere geleerden weer anders. Ik houd dus met hen den tekst voor bedorven en heb den onzin, die er staat, vermeden, door in de vertaling dien zin te brengen, welke ten naasten bij hier te pas komt, zooals men immers zeer zeker doen mag, al is het nog niemand gelukt den Griekschen tekst te emenderen, indien de zin uit het verband op te maken is, en het Grieksch niet zoozeer bedorven dat dit onmogelijk geworden is. Doch wie, zegt gij, kan zulke dingen in zijne grammatica vinden? Ik antwoord, zoek gij liever eens goed in mijne vertaling, waar en hoe ik *ἡ αὐτὴ* heb overgebragt; ik zal het u gemakkelijk maken: er staat

§ 2. *περὶ τούτου γὰρ μόνου τοῦ ἀδικήματος καὶ ἐν δημοκρατίᾳ καὶ ἐν ὀλιγαρχίᾳ ἡ αὐτὴ τιμωρία τοῖς ἀσθενεστάτοις πρὸς τοὺς τὰ μέγιστα δυναμένους ἀποδέδοται,*

[ὥστε τὸν χείριστον τῶν αὐτῶν τυγχάνειν τῷ βελτίστῳ]; dat is: immers alleen bij deze misdaad veroorlooft de wet den geringsten burger zich op deze wijs op den aanzienlijksten te wreken: die wet is *dezelfde* in gemeenebesten en oligarchiën, [*zoodat de geringste hetzelfde erlangt als de aanzienlijkste.*]

Dit is nu de derde plaats, op dezelfde bladzijde voorkomende, waarbij den onervarenen niet genoeg bedaardheid en voorzichtigheid in zijn oordeel kan worden aanbevolen. Hij die, als één Grieksche zin in twee Hollandsche is overgegoten, den tweeden Hollandschen niet eens ziet, en alzoo den eersten Hollandschen alleen met den geheelen Griekschen vergelijkende, een woord in 't Hollandsch mist, hetgeen duidelijk door den vertaler in den tweeden is uitgedrukt — een zoodanig iemand is beneden alle kritiek en geene ernstige weêrlegging waard. — Ik ga liever bewijzen dat de laatste woorden corrupt zijn en, zooals zij daar staan, een zin geven die niets verschilt van het even te voren gezegde. Er staat: de geringste mag volgens de wet (in het bekend geval) zich wreken op den aanzienlijksten (zoo als natuurlijk de aanzienlijkste op den geringsten), *zoodat de geringste hetzelfde erlangt als de aanzienlijkste.* Wat beteekent hier dit *hetzelfde* (τῶν αὐτῶν)? Dezelfde *wraak?* Dan is het eene overbodige herhaling. Dus *idem juris*, zoo als STEPHANUS vertaalt? Maar τὰ αὐτὰ kan niets meer beduiden dan *hetzelfde.* Het is toch jammer, zegt gij, *die krachtige slotwoorden!* Zijn ze dan niet te begrijpen? Neen, antwoorden de critici, ze zijn corrupt, dat is erger dan krachteloos, in plaats van krachtig. Raadpleeg hier SCALIGER en REISKE. Daarom hebben wij ze weggelaten en den Hollandschen lezer voor onzin gespaard. Ik zal nu van geene andere zwarigheden in deze zelfde woorden spreken, de opgegevene zijn voldoende. — Men vergelijke voorts mijne vrije vertaling met de Latijnsche van STEPHANUS en zal zien dat de gedachte op hetzelfde neêrkomt. Rec. wacht zich wel, zoowel hier als elders, zelf woordelijk te vertalen, maar vergelijkt mijne vrije vertaling met de Grieksche woorden, en doet het voorkomen als of ik woordelijk vertaald heb! Van daar zijne aanmerking op de praep. πρός. Want men mag immers niet een enkel woord uit den tekst met een enkel woord uit eene vrije vertaling vergelijken, maar men moet dan bewijzen dat de vertaler eigenlijk iets anders zegt dan de redenaar bedoelt. Men kan dit op geene andere manier bewijzen, dan door zelf eerst zijne eigene vertaling der Grieksche woorden te geven en dan de vrije vertaling hiermede te vergelijken. Ik zal hier nog eene uiterst

koddige van de vele koddige vergissingen van Rec. vermelden.

§ 6. *ἐφύλαττον* (*τὴν γυναῖκα*) *ὡς οἷόν τε ἦν:* deze woorden denkt hij dat ik dus vertaald heb »alle behoorlijke zorg ondervond zij van mijnen kant" en zegt »lees »ik ging zooveel mogelijk hare gangen na." Doch hij heeft niet gezien dat ik de volgende woorden *καὶ προσ.* enz. in mijne vertaling eerst heb genomen en daarna *ἐφύλαττον* etc., welke laatste nog eens voorkomen § 48 *φυλάττοντες τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας;* namelijk § 6 zet ik over, *ik hield een wakend oog op haar*, en § 48, die *een wakend oog houden op hunne echtgenooten.*

Ik vleije mij dat een nadenkend lezer uit het door mij behandelde eenig denkbeeld van de kritiek zal krijgen, of ten minste duidelijk genoeg zal inzien het verschil tusschen een stout en kunstig omspringen met woorden en zinnen en een grondig taalbehandelen, tusschen de kennis uit de leerboeken (grammatica en lexicon) geput en die uit de bronnen, tusschen hem die tot een rijp oordeel in dit vak, d. i. de kritiek, is gekomen en hem die beneden de kritiek staat. Waar men dan ook die recensie opsla, men herkent den getrouwen dienaar der *Ἀκρισία*. Men neme bijv.

§ 9. *οἰκίδιόν ἐστί μοι διπλοῦν, ἴσα ἔχον τὰ ἄνω τοῖς κάτω,* [*κατὰ τὴν γυναικωνῖτιν καὶ κατὰ τὴν ἀνδρωνῖτιν.*] »Mijne woning heeft twee verdiepingen, de bovenste is volkomen gelijk aan de onderste." Bij de Atheners maakten de bovenvertrekken de *γυναικωνῖτις* en het benedenhuis de *ἀνδρωνῖτις* uit; dus was de *γυναικωνῖτις* = boven en de *ἀνδρωνῖτις* = beneden. Euphileet kan dan òf zeggen, de *γυν.* is gelijk aan de *ἀνδρ.*, òf, de boven- en benedenvertrekken zijn gelijk, maar hij kan niet tevens van *boven* en *beneden* en tevens van de *γυν.* en *ἀνδρ.* hetzelfde zeggen. Ik spreek nu van geene andere zwarigheden bijv. die, welke de constructie oplevert. Het blijkt dus zonneklaar dat de woorden *κατὰ τὴν γυν. καὶ κατὰ τὴν ἀνδρ.* niet van Lysias kunnen zijn, maar door een lezer van later tijd zijn ingevoegd, toen de boven- en benedenvertrekken niet meer die vaste bestemming hadden. Doch ik deel liever nog de uitspraak van andere geleerden mede, bijv. omtrent

§ 30—34, waarvan ik gezegd heb, dat ik dit gedeelte heb moeten overslaan, omdat de tekst daar bedorven is en *minder geschikt om voor te dragen;* (deze laatste woorden laat Rec. weg, gelijk hij zoo dikwerf mijne woorden òf verdraait òf gedeeltelijk aanhaalt) en juist met deze woorden wil ik

zeggen, dat ik niet 4 §§ voor bedorven houd. Het zou dwaasheid zijn van iemand, die van het Grieksch niets grondig verstaat, te vorderen, dat hij zoude zien waar de tekst bedorven is: maar als hij eens inzag de aanteekeningen van MARKLAND, REISKE en andere geleerden, en zich schaamde over zijne blindheid, aan laster grenzende stoutheid en onregtvaardigheid, dit zou zeer heilzaam voor hem kunnen zijn. Zoo teekent b. v. MARKLAND bij § 32 aan: locus est *mutilus, corruptus, male distinctus* et *argumentatione defectus.*

§ 40. *ἢ κελεύειν μένειν* »ik had hem *aangespoord* (dit wordt onnoozel afgekeurd) bij mij te blijven". H. STEPHANUS, een der voornaamste critici, zegt over de beteekenis van *κελεύειν* het volgende: alicubi vertitur etiam *censeo: ἐκέλευον συνδειπνεῖν censebam* ut mecum coenaret et *invitabam.* Bud. cui tamen in ista interpretatione non assentior, quum multo aptius sit, *hortabar* ut mecum coenaret." Het ziet er met de Grieksche lexica nog bedroefd uit; maar mogt men niet verwachten dat iemand, die zich vermeet te bepalen, hoe men Grieksche woorden vertalen moet, eerst eens zag wat wereldberoemde geleerden er van denken?

De koninklijke weg is echter deze. De beteekenis van Grieksche woorden moet de litterator van de Grieken zelven leeren, zoo als bijv.

§ 3. *τὴν αὐτὴν διάνοιαν ἔχειν* of *ταὐτὸ διανοηθῆναι* verklaren zij zelven door *ὁμονοητικῶς ἔχειν*, dat is: *eenstemmig of eensgezind denken.* Zoo ook

§ 8. *ἀπολλύναι* (namenlijk met woorden *λόγους προσφέρων*) is nog geen *πείθειν omkoopen*, maar met woorden brengen *ἐπὶ βλάβην τινά.* SALMASIUS vertaalt het hier goed in het Latijn »*in malam rem convertere*". Die zich nu overtuigen wil, dat ik dezen zin in het Hollandsch heb aangegeven, vergelijke hiermede mijne vertaling.

§ 38. *σωφρονεῖν* zeggen zij van hen, die *ὀρθῶς καὶ ὠφελίμως πράττουσι.* Doch allerduidelijkst verklaren ons de Grieken zelven hunne taal, als zij woorden van tegenovergestelde beteekenis aangeven en negatief 't zelfde uitdrukken. Dit zelfde woord is een allerfraaist voorbeeld om aan te toonen, hoe men op deze wijze de ware beteekenis der woorden kan leeren kennen. Het tegenovergestelde van *σωφροσύνη* is natuurlijk *ἀφροσύνη*, doch de Grieken stellen er ook *μανία* tegenover; en even zoo tegenover *σωφρονεῖν* het verbum *μαίνεσθαι;* zoodat *σωφρονεῖν* is gelijk *οὐ μαίνεσθαι*, dat is in het Hollandsch niets anders dan *wijs of verstandig handelen.* Die nu in zijn lexicon iets anders op dit woord vindt, hij

zette daarvoor in de plaats de aangegevene beteekenis, want deze is de eenige goede, op de kritiesche wijze uit de Grieken zelven opgemaakt en bepaald. Zegt men nu dat op de hier behandelde plaats *σωφρονεῖν* tegenover *ἀδικεῖν* staat, en het daarom door *wettig* (lees „regtvaardig") *handelen* vertaald moet worden, dan zoeke men eens de reden, waarom de redenaar hier niet *δίκαια ποιεῖν* gebruikt heeft, zoo als in de voorgaande §. Vindt hij de reden, zoo zal hij honderde plaatsen in de Oratores Attici beter verstaan.

Evenzoo moet de litterator het Grieksch, wat de syntaxis aangaat, uit de Grieksche auteurs leeren en niet uit een leerboek. Dit is de ware methode, de eenige, volgens welke men die taal eenigzins magtig kan worden. Zij is toch zoo uiterst delikaat, dat hij, die het waagt er over mede te spreken, zonder zich jaren lang volgens deze methode daarin geoefend te hebben, niet slechts niet in staat is te waarderen of te gevoelen hoe iets goed is verstaan, maar hij kan hetgeen door een ander juist is overgebragt niet eens goed nazeggen of naschrijven. Hij, die een stuk uit eene vertaling niet eens goed kan nazeggen en, na verkeerd eenige woorden nageschreven te hebben, zich vermeet aanmerkingen te maken — hij verraadt de ergst denkbare onkunde in dit vak en eene daaraan evenredige onbeschaamdheid. — Zulk een ongeoefende verklaart op hoogen toon het in den tekst ingeschovene voor onmisbaar, ja krachtig, het bedorvene voor duidelijk en keurig; hij past verkeerde stukken op elkander, en heeft hij iets gaafs en goeds in de hand, het beste ontglipt zijne vingers, zonder dat hij het merkt. Men zie, om met een voorbeeld, de syntaxis betreffende, te eindigen,

§ 40. *ἵνα μετ' ἐμοῦ τὸν μοιχὸν ἐτιμωρεῖτο*, „zoo konden wij gezamenlijk den deugniet gestraft hebben." In zijne aanmerking is onder het naschrijven het woord *hebben* weggevallen, zoodat *gestraft hebben* is geworden *straffen*. De overschrijver kent de hier voorkomende eigenaardige constructie van *ἵνα* niet, welke ik juist heb teruggegeven door zóó te vertalen, als ik gedaan heb; maar hij wilde wat knutselen aan het woord *deugniet*, verknutselt onder de hand, zonder het te merken, den geheelen zin en wrijft er de eigenaardige hoofdomtrekken van uit. Zoo nu knutselt hij op hoogen toon voort, meestal aan enkele, uit het verband gerukte woorden in 't Hollandsch zoowel als in 't Grieksch, zonder eenig gezigt te hebben voor de hoofdtrekken van iederen zin, en zonder eenigzins te beseffen de moeijelijkheid, welke elke zin oplevert als men het Grieksch, of liever de Grieksche

spreektaal van Lysias, zóó in de Hollandsche spreektaal (niet in de boekentaal noch -stijl) zal overgieten, dat deze, eenigzins gewijzigd zijnde, den beschaafden lezer (die wel het minst in eene redevoering gewoon is dezelve gebruikt te zien) niet hindert, dat alles hem duidelijk en verstaanbaar is, zoodat hij bijna niet voelt dat het uit eene vreemde taal is overgebragt, terwijl toch tevens de auteur zoo na mogelijk gevolgd moet zijn. Dit is ook een standpunt bij vertalen den Rec. onbekend. Vandaar zijne vertaling van enkele zinnen (hoe schaarsch ook) geheel en al in de Hollandsche boekentaal en in den stadhuistoon; vandaar zijn ongerijmde eisch, als hij in 't Hollandsch een Grieksche kleur en vorm wil aangebragt hebben; vandaar zijne aanmerkingen tegen de Hollandsche spreektaal, zoodat hetgeen er nog overblijft, als goed aangemerkt op 't Hollandsch, zeer gering is en in hoeveelheid en in hoedanigheid, zoo als ten duidelijkste blijken zal in de twee achteraan gevoegde proeven van recensie. Niet dat ik zoo dwaas ben te meenen, dat ik bereikt zou hebben hetgeen wel nooit door iemand zal bereikt worden, of dat mijne vertaling niet te verbeteren zoude zijn; dit zou ik zelf zeker best kunnen toonen en bewijzen. Maar elke recensie van een zoo ongeoefenden kan niet anders dan letterlijk *beneden kritiek* zijn. Want, gaat men bij zijn gevoel te rade, zonder zich bij elke bewering rekenschap af te vragen: met andere woorden, dwaalt men, zonder met de behoorlijke kennis, door gezette oefening volgens de ware methode verkregen, te zijn toegerust, onbedachtzaam en onvoorzichtig buiten de kritiek om, zoo moet men onwillekeurig verdwalen tot het bedriegelijkst voorstellen en verdraaijen; en zoo zoekt men de hoogste kunst in dit het kunstigst te doen, terwijl men eigenlijk geene overtuiging heeft van hetgeen men beweert en er zich dus ook niet om bekreunen kan, hoe ver ook meestal de waarheid afligt van het beweerde. Zoo dat, zoo doende, iedereen elk geschrift zonder eenige moeite kan beknutselen en bekladden. En wiens pen staan niet alle kermisglossen ten dienste? — Wij herhalen het, wij rekenen zulk een raauw en wangeurig mengsel van aanmerkingen geene wederlegging waardig, doch bieden den kenners en waren hoogschatters der oude letteren in de plaats daarvan aan deze toelichting op eenige plaatsen, in die aanmerkingen aangeroerd. Zij zullen daarbij duidelijk zien van welke waarde, of liever onwaarde, die aanmerkingen zijn, en het met ons overbodig achten meer plaatsen even zoo te behandelen. Voor hem, die geene ernstige kritiek kan volgen, hebben wij liever

bestemd twee schitterende staaltjes, bestaande 1° in H. Lord BROUGHAMS [1]) vertaling eener oratie van Demosthenes volkomen à la W. H. beklad; 2° in de bekende vertaling van Lysias op nieuw à la W. H. beklad. Ik vleije mij althans dat W. H. er zich zelven sprekend in zal herkennen; evenwel moet ik den lezer verzekeren dat er geen foppagie (!!) in het spel is; W. H. heeft die niet gemaakt. Wij hebben ééne § onder handen genomen, omdat er immers geen duizend τεκμήρια noodig zijn om te bewijzen dat iemand niet de minste kennis van eene taal heeft. En blijkt dit reeds uit de vertaling der eerste §, dan is, dunkt mij, alle verder onderzoek en bewijs overbodig, en men heeft volmagt om hem gebiedend alle regt tot vertalen te ontzeggen.

DEMOSTHENES.

περὶ στεφάνου.

Neque litteras Graecas didici: — quippe quae ad virtutem doctoribus nihil profuerunt. SALLUSTIUS.

Wie waagt zich al niet aan 't vertalen van Grieksch, vroegen wij ons zelven onwillekeurig af bij het zien van dezen barbaarschen titel. Uit den titel, uit het eerste woord toch waait ons reeds slordigheid en onkunde tegen. Voor welke lezers is de vertaling bestemd? Zij lezen περὶ στεφάνου (indien zij de letters kennen!) maar verstaan het niet. Zij weten derhalve niets van het onderwerp, waarover de redevoering gaat en moeten daarnaar blijven raden. Ook moest het in allen geval περὶ τοῦ στεφάνου zijn. Men kan zoo reeds gissen, welk een schamel en jammerlijk warboeltje wij zullen door te worstelen hebben. Eens daarmede begonnen, willen wij echter onze onaangename taak niet staken. Leent gij mij uw geduld, ik wil het oefenen. De eer der oude letteren zal ik handhaven, en deze gedachte, dit doel, dit heilige doel steunt mij! Volgt mij.

§ 1. πρῶτον. Lord BROUGHAM vertaalt »Let me begin", waarvoor het Grieksch niets anders heeft dan Ἄρξωμαι. Even onnaauwkeurig slaat hij onmisbare woorden over, let

---

[1]) Ik neem die van Lord Brougham, omdat ik deze ter leen heb en geene andere bezit. Het is ook volkomen om 't even, welke men neme.

niet op het onmiddelijk volgende *μέν*. Hij drukt alzoo het naauwe verband met het volgende in de vertaling niet uit; weg is dus dadelijk de Grieksche gedachte! In § 3 worden *μὲν* en *δὲ* niet alleen, maar ook het veelbeteekenende *μὲν οὖν* uit de vertaling gebannen; en *ὦ Ζεῦ καὶ θεοὶ*, het bekende *ἀγὼν* wordt hier tegen alle woordenboeken in door *occasion* (vroeger iets beter door *contest*) vertolkt. Door dit alles gaat de zamenhang en alle goede zin verloren.

§ 1. »*the same.*" Dit is immers in 't Grieksch *τὴν αὐτὴν*, en niet *ὅσην?* Is het met opzet zoo slordig vertaald, of bezat de L. BR. geen lexicon noch grammatica? Zie reis, en dit is nog veel erger, hij lapt er de woorden »my public life" in, en plakt er verder »now" bij, waarvan geen letter in den tekst te vinden is. Waarlijk wij twijfelen of hij den tekst niet meer verkracht met het inlappen dan met het uitsmijten. Beide verstaat hij althans meesterlijk tot de grootste schade van den zin. Doch wij hebben het allerergste (was het nog maar niet het allerergerlijkste!) nog niet gezien. De tekst geeft *ἔχων διατελῶ* (let wel op de keurige praesentia). In welken tijd nu geeft de vertaler dit terug? Alle taalregt overtredende en de eer van den grootsten redenaar schendende, schrijft hij: »I have cherished." Het zal misschien wel vreemd klinken en tegenstrijdig, als ik zoo spreek over keurigheid, urbaniteit, kieschheid enz.; doch dat kan ik nu niet helpen.

§ 1. *τοσαύτην*. Waarheen is 't gevlogen?

§ 1. »country" *πόλις*. Echt Attische gedachte! *Land* beteekent *χώρα*, *stad* *πόλις*. Vraag het aan den eersten den besten schoolveger, die maar een Grieksch lexicon kan magtig worden.

§ 1. *ὑπάρξαι* »show" toonen (!!) Ook wij roepen all the heavenly powers in ter bescherming van den tekst tegen zulke barbaarsche handen.

§ 1. *μάλισθ'* »so nearly." Lees *ten zeerste.*

§. 1. *ἐστι* »concerns." Lees *is*. Lord BROUGHAM kent het eenvoudige verbum *εἶναι* niet (!), en hij waagt toch het schoonste Grieksch van een Demosthenes aan zijne onreine handen (!!).

§ 1. *σχέτλιον* »hard." Hoe hard? Zoo hard als steen, zoo dom als een eend, zegt men wel. Bij Demosthenes is *σχέτλιον* altijd het gewone *σχέτλιον*, bij een ieder genoeg bekend: vergelijk, zoo noodig, de eerste woorden *πρῶτον μὲν ὦ* — en bij Lysias 1 Orat. *περὶ πολλοῦ* —. Zou het u niet walgen, indien ik u nog meer *τεκμήρια* voorhield, want groo-

tere en meer duidelijke, dunkt mij, zal wel niemand kunnen verwachten. Hoe is dus uw vonnis? Immers (αὐτὸ γὰρ βοᾷ) eene formeele veroordeeling. Wel zeker. Plaudite jam pueri enz. En hiermede stappen wij van onze onaangename taak af.

LYSIAS.

Αὕτη μὲν ἡ μήρινθος οὐδὲν ἔσπασεν.

ARISTOPHANES.

§ 1. »*Eén* ding" en zoo ook het laatste woord der vertaling van W. A. H. (risum teneatis am. etc.) § 50 »te *verliezen*." Beide zijn uit de lucht gegrepen. *Eén* is in het Grieksch *εἷς* en *verliezen* *ἀπολλύναι*, en men vindt van geen van beide een schemer in den tekst. Vervolgens dat *ding*, welk een woord, en dat in den aanhef eener apologie!! Het hoort in de straatdeuntjes t' huis, ik beroep mij op al de schoolkinderen. En dan, waarom één ding, alsof er een tweede denkbaar was? Zulk een begin is niet alleen onbeschaafd en lomp, maar ook onbeschoft en plomp, op zijn allerliefst uitgedrukt.

§ 1. »wensch ik." Behalve dat er bij Lysias niets van te vinden is, welk Athener kon iets *wenschen*, vooral terwijl hij zich voor zijne regters verdedigt? *Zouden*, *mogen* en nog eens *zouden* en *verzoeken* zijn woorden die hem passen. Lysias laat den warmoezier even demoedig als vrijmoedig zeggen. »Ik zou..... indien ik mogt..... als gij zoudt..... enz. Om niet te spreken van den keurigen aoristus en wel in den optativus. Waar zijn die in het Hollandsch? Waar is *ἂν* gebleven? Zoo wordt dan hier de eerste zin *περὶ πολλοῦ* — *πεπονθότες* vertaald: »Een ding wensch ik — ondervonden hadt." Zoo hier als elders gaat 1° het oorspronkelijk karakter van den auteur verloren, en 2° wordt het stuk allerongelukkigst terug gegeven: b. v. ook § 29, waar daarenboven de laatste woorden van den tekst vooraan geschoven worden, en het keurige imperfectum weg is gewerkt. Zegt een onnadenkend lezer: waarom vertaalt gij niet eens eene andere oratie van Lysias, ik verwonder mij ten minste, dat gij bijna nooit zelf zegt hoe de vertaling van deze zijn moet, maar alleen den Griekschen tekst overschrijft en er dan de vertaling van W. A. H. achter plakt met een

uitroep, scheldwoord of eene looze aanmerking. Ik antwoord, dat ik alleen voor verstandige en nadenkende lezers schrijf, voor welke de vertaling zelve genoegzaam bewijst de waarheid van het door mij beweerde.

§ 1. ἄνδρες »regters" lees *mannen*, zie maar alle woordenboeken in. Ik wil om mijn lexicon wedden, dat een schoolganger van de tweede klasse daaruit terstond zal corrigeren: ἄνδρες lees *mannen* niet *regters*, τοιοῦτος *zoodanig* niet *dit* noch *zoo iets*, κέρδος *winst* niet *belang* noch *voordeel*, νόμιμος *wettig* niets anders, ἄνθρωπος *mensch* niets meer, τὸ παιδίον *het kind* niet *een kind* (hetgeen ook onzin geeft!) nog minder *dat kind*, προσποιουμένη παίζειν *onder den schijn van scherts* niet als *om te schertsen* noch *al schertsende*, ψεύδεσθαι *liegen* of *bedriegen*, ἤδη *reeds* niet *dadelijk* nog minder dan *eerst*, εἰσαρπασθεὶς *met geweld naar binnen gehaald* niet *gesleept* noch (natuurlijk volgens den zin met een kwaad voornemen) *in huis gelokt* noch *opgepakt*, οὗτοι *die* niet *de tegenpartij* noch *zij*, τίμημα (wie weet het juiste Hollandsche woord? zoo ook van ὀλιγαρχία, ὕβρις enz.) πόλεις *steden* niets anders, δίκαιος *regtvaardig* niet *billijk* nog minder *wettig*, μοιχὸς *echtbreker* niet *deugniet*, κακὸν *een kwaad* niet een *geheim* noch eene *geheime schuld* enz. enz. λοῦσθαι passive gebruikt zal de scholier niet vinden, het staat er niet in. Wij zouden nog als een toegift kunnen vragen wat beter is: *ik leen iets bij de buren*, of *in de buurt? ik zal u* (in uw kamer) *afluiten* of *opsluiten?* Welk verschil is er tusschen *al wat gebeurd is* en *al het gebeurde?* Tusschen *mijn naaste vriend* en *de digtst bij mij wonende?* Intusschen kon men een meergevorderden deze vraagstukken opgeven: wat beteekent εἰσιὼν, εἰσελθών? wat ἑκών, ἀναγκασθείς? en beteekent εἰσιὼν alleen niet zooveel als εἰσιὼν met ἑκὼν of οὐκ ἀναγκασθεὶς te zamen? Ten tweede, wordt ἵνα ook met een praesens indic. gevonden? en, als het met een imperf. indic. voorkomt, heeft het dan niet iets eigenaardigs?

§ 1. »*verplaatst.*" Wie heeft ooit zulk een commando door een aangeklaagden aan zijne regters hooren geven? Een imperativus waar slechts een *zou* passen kon! Die zoo voor regters spreekt bereidt zich onvermijdelijk eene veroordeeling. En, wij kunnen er gerust op zweren, volgens die vertaling moet Euphileet veroordeeld zijn. Moest Lysias eindelijk onder ons zulk een eereschender en verkrachter zijner woorden vinden?

§ 1. »eens." Welk *eens?* Het blijkt niet. In het Grieksch

staat er niets, waaruit dit woord kon gehaald worden, even min, waaruit in § 4 *»in eens.*" Inlappen en uitsmijten is dat Grieksch vertalen? Waar zijn in 't Hollandsch § 1 *ὅτι, ἀλλὰ, πάντες*, § 2 *ὦ ἄνδρες*, § 3 *μὲν* of het geheele *μὲν οὖν*, § 4 *δὲ* (dus!), *πλῆν*, § 5 *ἐξ ἀρχῆς, ἀλλὰ*, § 6 *γαρ, ὥστε, ἤδη*, § 7 *ἐπειδή* enz. enz. En die eigenaardige woorden *τοίνυν, καίτοιγε, τἆρα, τε καὶ* enz., wie vindt ze in de vertaling? Deze zijn misschien niet te vertalen, doch dat doet er niet toe.

§ 1. *τούτου τοῦ πράγματος* »in mijn geval." In welk geval? Er is nog niets genoemd. (Ik zal elders nimmer zelf eene vertaling geven, dat is volstrekt niet noodig, maar hier sla ik voor: *te dezer zake*, dat is duidelijk en niet *te* deftig!) Niets dan onzin! O tempora, o mores! (Quo quis indoctior eo imprudentior.) O lepidum caput! O etc. Asine ad lyram! — Zoo vertaalt men in een land (!) waar zoo vele (!!) voortreffelijke (!!!) grammatica's gecompileerd en vertaald zijn.

§ 1. *»beoordeelt zoo.*" Weder een gebod aan de regters, maar nu met bijvoeging van eene bepaling in dat *zoo*, dat is, let wel, hoe zij moesten beoordeelen. Doch reeds meer dan genoeg hiervan. Wie kan al de fouten, waarvan elke regel krioelt, optellen, en wien zou het niet walgen meer uit te schrijven? Genoeg dus; het vonnis is formeel geveld. Gelukkig, driewerf gelukkig het land, hetwelk nog op zulke heldhaftige verdedigers der oude letteren bogen kan, die, met het lexicon in de éene hand en met de grammatica in de andere gewapend, dat kieskeurig Attisch in hunne bescherming nemen en die barbaarsche critici met ontembare en voorbeeldelooze stoutmoedigheid af-, ik had haast gezegd, dood slaan!
